

ZEMES REFORMAS NORISE LATVIJAS PILSĒTĀS (1990. GADU ZEMES REFORMA)

Ieva Krontāle-Pēda¹, Anda Jankava²

¹Profesionālā bakalaura studiju programmas Zemes ierīcība un mērniecība 1.kursa studente

²LLU VBF Zemes pārvaldības un ģeodēzijas katedras profesore, Dr.oec.

Kopsavilkums

Darba mērķis bija raksturot 1990.gada zemes reformas norisi Latvijas Republikas pilsētās. Darba uzdevumi - izanalizēt 1991.gada 21.novembra likumu "Par zemes reformu Latvijas Republikas pilsētās"; izprast secīgi galvenos reformas uzdevumus, kā likums noteica zemes reformas izpildi; zemes reformas otrās kārtas trūkumi.

Atslēgas vārdi: Zemes reforma Latvijas Republikas pilsētās, 1991.gada 21.novembra likums, zemes reformas kārtas, bijušie zemes īpašnieki.

Ievads

Pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas 1990. gada 4.maijā Latvijas Republikas Augstākā Padome pieņēma lēmumu "Par agrāro reformu Latvijas Republikā." Šī lēmuma pieņemšanu var uzskatīt par zemes reformas sākumu. Ministru padome sāka gatavot reformai nepieciešamos likuma projektus. Zemes reformas galvenais mērķis bija atdot bijušajiem īpašniekiem un viņu mantiniekiem zemi un ēkas, kas tiem piederēja līdz 1940. gada 21.jūlijam. Zemes reformas otrs mērķis – nodrošināt pārējiem Latvijas iedzīvotājiem iespēju iegūt zemi īpašumā. 1990.gada 21.novembrī tika pieņemts likums "Par zemes reformu Latvijas Republikas lauku apvidos", šis bija pirmais likums, kurš regulēja īpašuma tiesību iegūšanu. Tikai pēc gada, 1991. gada 20. novembrī tika pieņemts likums "Par zemes reformu Latvijas Republikas pilsētās". Saskaņā ar pieņemto likumu zemes reformas mērķis ir pakāpeniskas valsts īpašuma denacionalizācijas, konversijas, privatizācijas un nelikumīgi atsavinātu zemes īpašumu atdošanas gaitā pārkārtot zemes īpašuma un zemes lietošanas tiesiskās, sociālās un ekonomiskās attiecības pilsētās, lai veicinātu sabiedrības interesēm atbilstošas pilsētu apbūves veidošanos, zemes aizsardzību un racionālu izmantošanu (likums Par zemes reformu Latvijas Republikas pilsētās 20.11.1991.). Pēc šī likuma visa zeme, arī zeme, ko aizņem meži un ūdeņi, pilsētu administratīvajās robežās līdz īpašuma tiesību nokārtošanai pārgāja šo pilsētu pašvaldību rīcībā. Zemes reforma aptvēra visas Latvijas Republikas pilsētu apbūvētās un neapbūvētās zemes un to lietotājus.

Pētījuma metodes un izmantotie materiāli

Darbā pielietota iegūto materiālu analīze. Monogrāfiskā jeb aprakstošā metode. Izmantotie materiāli – literatūras avoti par pētījuma tematu, dažādi interneta resursi, Latvijas Republikas likumi, kas saistīti ar tematu, arī citi materiāli (mutiskas diskusijas ar tā laika zemes komisijas pārstāvjiem).

Diskusija un rezultāti

Likums par zemes reformu Latvijas Republikas pilsētās noteica, ka reforma jāveic noteiktā secībā, zemes reforma veicama trijās kārtās; pirmā kārtā – zemes pieprasījumu

pieņemšana; otrā kārtā – zemes īpašuma tiesību atjaunošana, zemes izmantošanas plānošana un zemes lietošanas tiesību piespiedu izbeigšana; trešā kārtā – zemes nodošana īpašumā un piešķiršana lietošanā (Par zemes reformu Latvijas Republikas pilsētās 20.11.1991.). Likums noteica, ka zemes reformas trešās kārtas pasākumi jāveic pēc iespējas vienlaikus ar otrās kārtas pasākumiem. Katrai zemes reformas kārtai tika noteikti uzdevumi. Zemes reformas pirmās kārtas uzdevumi bija sekojoši – līdz 1992.gada 20.jūnijam bijušajiem zemes īpašniekiem, visiem pašreizējiem zemes lietotājiem un citiem zemes pieprasītājiem jāiesniedz pieprasījums par zemes īpašuma tiesību atjaunošanu, zemes nodošanu īpašumā vai par zemes piešķiršanu lietošanā tai pilsētas pašvaldībai, kuras teritorijā atrodas pieprasāmais zemes gabals; ar likuma “Par zemes reformu Latvijas Republikas pilsētās” spēkā stāšanās brīdī pilsētu pašvaldības pārtrauc zemes piešķiršanu lietošanā fiziskajām un juridiskajām personām bez bijušo zemes īpašnieku vai viņu mantinieku piekrišanas, izņemot gadījumus, kad zeme ar speciālu likumu piešķirama valstij svarīgu objektu celtniecībai; pilsētu pašvaldības pēc Ministru kabineta noteiktas metodikas nosaka pilsētu zemes paraugvērtības; pilsētu zemes komisijas apkopo zemes pieprasījumus un pieņem lēmumus noteiktajā kārtībā. Šajā pirmajā kārtā pilsētu domēm bija jānodrošina zemes pieprasījumu pieņemšana gan no bijušajiem īpašniekiem un mantiniekiem, gan esošajiem zemes lietotājiem, gan no zemes pieprasītājiem, kuri vēlas no jauna saņemt zemi īpašumā vai lietojumā. Pēc tā laika pilsētu domē strādājošo teiktā – šis bijis ļoti saspringts laiks, cilvēki garās rindās stāvēja, lai varētu iesniegt pieprasījumu pēc zemes. Zemes pieprasījumu daudzums hektāros pārsniedzis vispār pieejamo zemes daudzumu.

Zemes reformas otrajā kārtā uz apkopoto pieprasījumu pamata pilsētu domes: atjaunoja zemes īpašuma tiesības; izstrādāja pilsētas ekonomiskās un sociālās attīstības programmu un sastādīja pilsētas zemes ierīcības projektus; izbeidza zemes lietošanas tiesības saskaņā ar Latvijas Republikas likumdošanas aktiem par pilsētu zemi tiem pašreizējiem zemes lietotājiem, kuri līdz likumā noteiktajam termiņam (1992.gada 20.jūnijam) nebija iesnieguši pieprasījumus par zemes nodošanu īpašumā vai piešķiršanu lietošanā. Šī zemes reformas kārtā iezīmēja daudz trūkumus, piemēram, likums nenoteica, ka zemes īpašniekiem jādzīvo uz savas zemes un tā jāapsaimnieko, līdz ar to par īpašniekiem kļuva cilvēki, kas dzīvo ne tikai citviet Latvijā, bet arī ārzemēs mītošie citu valstu pilsoņi. Zemes īpašumi netika apsaimniekoti, ēkas neizmantotas aizgāja postā. Politisko partiju ietekmē 1991.gada 20.novembra likumā “Par zemes reformu Latvijas Republikas pilsētās” izdarīti 28 grozījumi, tā radot nevienlīdzīgus nosacījumus zemes pieprasītājiem. Zemes mērniecības darbiem tika atvēlēts pārāk maz valsts budžeta līdzekļu. Sarežģīta un ilga bija zemes strīdu atrisināšanas kārtība. Īpašuma tiesību atjaunošanu uz zemi pilsētās vietējās zemes komisijas bieži vien veica kā denacionalizāciju, veidojot īpašumus tieši agrākajās robežās, neņemot vērā, ka tās šķērso pēckara gados likumīgi uzceltās ēkas. Šī iemesla dēļ daudzi dzīvokļu īpašnieki maksā nevajadzīgi lielu nomu, piemēram, par zemi zem daudzdzīvokļu mājas īpašumu.

Zemes reformas trešajā kārtā, bet ne vēlāk kā ar 1994. gada 1. janvāri (Rīgā — ar 1996. gada 1. janvāri), pilsētu pašvaldības: nodeva zemi īpašumā vai piešķīra lietošanā, nokārtojot zemes īpašuma attiecības atbilstoši šī likuma noteikumiem; uzmērīja īpašumā nodoto un lietošanā piešķirto zemi un ierādīja tās robežas dabā; veica nenodotās un nepiešķirtās zemes inventarizāciju; veica pilsētu administratīvo robežu galīgo precizēšanu; izsniedza zemes īpašuma un zemes lietošanas dokumentus. Tomēr 1994. gada 31.martā Saeima pieņēma

likumu “Grozījumi likumā “Par zemes reformu Latvijas Republikas pilsētās””, kas paredzēja pagarināt īpašuma tiesību atjaunošanas pieprasījuma iesniegšanas termiņu. Tika noteikts, ka bijušie zemes īpašnieki, kuri pieprasījumu nebija iesnieguši līdz 1992.gada 20.jūlijam, to vēl varēja izdarīt līdz 1994.gada 1.jūnijam. Ja bijušie zemes īpašnieki vai viņu mantinieki nevarēja atgūt zemes īpašumu, kāds viņiem piederēja uz 1940.gada 21.jūliju (uz īpašuma atradās valsts īpaši aizsargājami objekti, izglītības, kultūras un zinātnes objekti, Latvijas Republikas pilsoņi likumīgi uzcēluši ēkas u.c.), tad viņiem bija tiesības – pieprasīt zemes īpašuma tiesību atjaunošanu un saņemt no ēku un būvju īpašnieka nomas maksu vai pieprasīt nodot īpašumā vai piešķirt lietošanā līdzvērtīgu zemes gabalu, vai saņemt kompensāciju likumā noteiktajā kārtībā.

Likumus pilnveidoja atkarībā no zemes reformas gaitā atklātajām situācijām, problēmām un tiesu praksēs. Katra likuma panta grozījums radīja jaunu pavērsienu, radot atšķirīgus nosacījumus un iespējas zemes prasītājiem. Likuma normas ir jāmaina, ja tās nedarbojas praksē. Diemžēl bez objektīviem labojumiem diezgan bieži tika izdarīti labojumi, kurus organizēja atsevišķi deputāti, deputātu grupas vai ieinteresētas personas. Arī katra jauna valdība iesniedza savus likuma labojumus. Tāpēc tieši zemes reformas likumu labojumi bieži ir radījuši tādas situācijas, kad atsevišķos pantos iestrādātās normas ir pretrunīgas (bijušā Zemes komisijas pārstāvja V.Insberga diskusijā iegūto atziņu apkopošana).

Secinājumi

1. 1991.gada 20.novembra likumā “Par zemes reformu Latvijas Republikas pilsētās”, līdz 2017.gada 22.jūnijam izdarīti 28 grozījumi, līdz ar to normatīvajā regulējumā radās daudz pretrunas.
2. Zemes reformas īpatnība – reforma netika regulēta ar vienu likumu vai vienotu, vairākās kārtās secīgu vienam no otra izrietošu likumu kopu, bet veidojās vairāki likumi, kuru panti to garajā apspriešanas laikā tika vairākkārtīgi pārveidoti.
3. Pilsētas zemes īpašuma tiesības tika atjaunotas bijušajiem zemes īpašniekiem vai to mantiniekiem, ja viņiem piederēja zeme - 1940.gada 21.jūlijā - pilsētu administratīvajās robežās, neatkarīgi no pieprasītāja pilsonības un dzīvesvietas.

Literatūra

1. Par agrāro reformu Latvijas Republikā: LR Augstākās Padomes lēmums (13.06.1990.) [skatīts 2017.gada 7.decembrī]. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=76206>
2. Par zemes reformu Latvijas Republikas pilsētās: LR likums (20.11.1991.) [skatīts 2017.gada 11.decembrī]. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=70467>
3. Joksts O. (2006) Zemes reforma Latvijā un tās tiesiskais nodrošinājums (1990.-2005.g): Multineo, 2006, 239 lpp.
4. Zemes reforma – atslēga uz īpašumu 1990-2012 (2012), LR Valsts zemes dienests (2012), 335 lpp.
5. Kadastrs (2012), Valsts zemes dienests, 311 lpp.
6. Zeme mana, tava, mūsu (202), LR Valsts zemes dienests (2002), 324 lpp.